

STAMMANSKAPET —

EN ELITGRUPP

EN UNDERSÖKNING RÖRANDE REKRYTERINGEN TILL ARMÉNS STAMSKOLOR

Av fil. lic. TORSTEN HUSÉN, Lund

I SITT för två år sedan avgivna betänkande föreslog »Lantförsvarets utbildningskommission» en omläggning av det fast anställda manskapets utbildning. Förslaget ledde i alla huvudsakliga punkter till efterföljd i 1942 års försvarsordning. Den utbildning som denna föreskrev för det fast anställda manskapet uppvisar två väsentliga nyheter: för det första skulle utbildningen i de civila ämnena (»humaniora») koncentreras till det första halvåret (den s. k. klass I) och för det andra skulle denna utbildning meddelas av civila lärarkrafter. Fördelarna med detta arrangemang skola här inte beröras. Erfarenheterna från den i våras avslutade klass I kunna nu överblickas, och det har visat sig att det nya utbildningssystemet slagit väl ut till båtnad både för armén och de fast anställda.

Syftet med volontärinstitutionen ur arméns synpunkt sett är att erhålla ett yrkeskunnigt och allmänmänskligt sett väl kvalificerat underbefäl, vilket dessutom skall kunna bilda rekryteringsbas för den fast anställda underofficerskadern (och i vissa fall officerskadern). Men detta syftemål kan inte tillgodoses såvida icke försvarsmakten — i detta fall närmast armén — tillmötesgår de anställningssökandes krav på att få en god utbildning som kan vara av värde för en framtida civil sysselsättning. För huvuddelen av de anställda gäller ju, att anställningen vid försvarsmakten endast är att betrakta som en *genomgångsperiod*, en förberedelse till viss civil verksamhet. Majoriteten av dem som taga avsked efter kontraktstidens utgång sikta på anställning inom vissa statliga eller kommunala verk, såsom järnvägen, tullen, telegraf- och postverket, polisen, brandkåren.

Icke mindre än c:a 60 % av de anställningssökande i fjol angåvo vid inträdesprövningen på hösten 1942, att de sökte anställning för att erhålla en god utbildning och därmed också en tryggad framtid inom någon civil verksamhetsgren. Detta innebär, att den primära anledningen till att vederbörande sökt anställning inte kan ha varit det rent militära intresset utan just möjligheterna att få en gedigen allmänbildning eller — vilket särskilt gäller sökande till specialtruppslagen — att få utbildning framför allt inom motortekniken.

Det nuvarande läget på arbetsmarknaden med en relativt kännbar brist på arbetskraft har fört med sig att rekryteringen i år på sina håll har varit ganska trög. Ynglingar i 17—18-årsåldern kunna nu komma

upp till ganska höga dagsinkomster i mera säsongbetonade eller krisbetonade sysselsättningar, såsom arbeten på torvmossar o. dyl. Det är därför givet att de mera kortsynta inte känna någon lockelse att ta fast anställning, som ju till en början inte ger så särdeles stort utbyte i rent klingande valuta. Inte så sällan torde det också vara så, att föräldrarna, utan tanke på sönerns framtida utbildning, hellre se att dessa ta mera välbetalta arbeten för att så kunna bidra till försörjningen hemma.

Detta är emellertid en kortsynt politik både ur den enskilde ynglingens och ur samhällets synpunkt. Om utbudet på arbetskraft blir större vid ett bortfall av beredskapen, komma åtskilliga ungdomar, som under krigsåren tagit välavlönade diversearbeten, att stå där utan någon egentlig yrkesutbildning i motsats till dem av deras kamrater, som tagit på sig en lärlingstids uppoffringar. För samhället kan det bli ett allvarligt problem att tvingas ta hand om ett ungdomsproletariat utan yrkesutbildning. Efter kriget kommer exempelvis motorbranschen att behöva massor av fackutbildad personal. Eftersom de civila verkstäderna inom denna bransch betydligt fått reducera sin verksamhet och alltså i ganska liten utsträckning kunnat nyutbilda folk, måste detta behov till en början i stor utsträckning täckas med folk som inom krigsmakten erhållit behövlig utbildning.

För pojkar i 17—18-årsåldern är det dock i en ganska stor procent av fallen yrkets karaktär av framtidsplats och utbildningsanstalt som dominerar vid deras värdering av detta och inte den rent pekuniära ersättning som arbetet ger. Detta är något särskilt utmärkande för ynglingaåren, då livsplanen utformas och livslinjerna börja klarna. För en stor grupp av vårt lands manliga ungdom som av ekonomiska skäl inte kunnat få någon utbildning på civil väg innebära stamskolorna ett välkommet tillfälle att skaffa sig den åtrådda utbildningen. För krigsmakten innebär det ekonomiskt sett ganska stora summor att medelst internatundervisning meddela ett kunskapsstoff, som närmar sig realexamens, och dessutom en förstklassig befälsutbildning, i vissa fall även en teknisk specialutbildning.

Det bör därför inte förvåna, att krigsmakten under en viss tid vill dra nytta av den så utbildade personalen för instruktörsuppgifter: det blir det offer som den fast anställde får ge för den skolning han erhållit. Och det är som nämnts en skolning som inte endast ligger på det rent kunskapsmässiga planet. Mången av de anställningsökande undrar kanske i början vilken nytta han skall kunna få av all den rent militära utbildning han erhåller. Men i sin egenskap av militär instruktör och som chef för de minsta enheterna i fält förvärvar han sig en formell skolning och en människokunskap som kan vara av oskattbart värde även i det civila livet i allehanda befattningar.

Varje år söka åtskilliga tusental ynglingar anställning vid krigsmakten. Enbart inom armén var det i år nära 3,300 som skulle anställas. Det är alltså fråga om en inte föraktlig del av den manliga ungdomen i åldern 17—18 år som absorberas av krigsmakten. Det kan därför även för den stora allmänheten vara av intresse att studera

vad det är fråga om för folk som söker volontäranställning. Det finns gott om framstående män inom vårt samhälle som via krigsmakten nått höga och ansvarsfulla poster.

I det följande återges i utdrag en undersökning baserad på ett representativt urval omfattande c:a 1,000 anställningssökande. De här anförda uppgifterna insamlades hösten 1942 i samband med inträdesproven, vilka med hänsyn till vikten av en god rekrytering gjorts ganska omfattande. Dessa inträdesprov ingå som ett moment i arméledningens allmänna prövningsverksamhet, vilken i huvudsak omfattar tre kategorier, nämligen värnpliktiga, vilka prövas med ett allmänt, kortvarigt klassifikationsprov, vidare volontärerna samt slutligen vissa officersaspiranter vilka prövas karakterologiskt. De sistnämnda prövningarna ledas av särskilt tränade psykologer i samarbete med truppbefälet och ha en allmän personlighetskaraktistik till syfte.

Det bör nämnas, att de 1,000 fall som här skola skärskådas äro ur alla synpunkter representativa för det material det är fråga om, d. v. s. de utgöra vad man på statistiskt språk kallar en god sampling. I detta fall utgör samlingen c:a 17 % av samtliga anställningssökande. Vid undersökningen har även hänsyn tagits till hur de anställda lyckats tillgodogöra sig utbildningen i klass I.

Låt oss först ta *åldersfördelningen* i betraktande! Denna framgår av tabell 1.

Tabell 1.

Ålder	Tätortsgrupp				S:a
	1	2	3	4	
16—17	7	1	1	17	26
17—18	62	100	24	169	355
18—19	43	66	26	124	259
19—20	34	34	18	85	171
20—21	24	26	13	79	142
21—22	1	10	2	25	38
22—23	0	0	0	4	4
23—24	0	1	1	10	12
S:a	171	238	85	513	1,007
Medeltal m. a. p. åldern	18,80	18,83	19,09	19,10	18,99

Anm. Medeltalen för åldern hänföra sig till anställningens början den $\frac{1}{10}$.

Av den här anförda tabellen framgår inte endast åldersfördelningen utan också fördelningen på olika tätortsgrupper. De fyra grupperna äro: 1) storstäder (Stockholm, Göteborg, Malmö); 2) övriga städer; 3) köpingar och municipalsamhällen; 4) övrig landsbygd.

Som synes är det huvudsakligen åldrarna 17—20 som vi här ha att ta i betraktande. Dessutom tillkomma några 16-åringar samt ett mindre antal ynglingar i åldern 21 år eller däröver. Genomsnittsåldern för samtliga volontäranställningssökande är 18,99 år. Nedre

åldersgränsen för antagning ligger vid 17 år och endast i undantagsfall antas ynglingar under denna ålder.

Om vi sätta antalet anställningssökande från de olika tätorterna i relation dels till hela den manliga befolkningen inom respektive tätortsområden och dels till samtliga manliga invånare i åldern 15—20 år, erhålla vi de jämförelsetal som återges i tabell 2 och 3.

Tabell 2.

Volontärer från	Antal	Manliga inv. 1/1 1942	Antal vol. per 100,000
1. Storstäder (Sthlm, Gbg, M:ö)	171	477,402	35,8
2. Övriga städer	242	662,305	36,5
3. Köpingar o. mun.-samh.	84	} 2,040,828	28,9
4. Övriga landsbygden	505		

Tabell 3.

Volontärer från	Antal	I % av samtl. sökande	Ant. manl. ogifta inv. i åldern 15—20 år	Antal vol. per 1000
1. Storstäder	171	17	33,348	5,2
2. Övriga städer	242	24	53,800	4,5
3. Köpingar o. mun.-samh.	84	9	17,195	4,9
4. Övrig landsbygd	505	50	159,984	3,2

Storstäderna, Stockholm, Göteborg och Malmö, bidra med 17 % av alla volontärer. Övriga städer med 24 %. Köpingar och municipalsamhällen med 9 % och rena landsbygden med 50 %. Satta i relation till hela den manliga befolkningen och till hela åldersgruppen 15—20 år innebär denna fördelning att landsbygden är underrepresenterad. Det är svårt att säga var orsaken till detta ligger; tidigare var det ju som bekant så, att landsbygden dominerade på de flesta förband. Förmodligen har uttunnningen av landsbygdsbefolkningen nu fortskridit så långt, att jordbrukarna ogärna låta sina söner ta fast anställning, då det för närvarande råder en skriande brist på arbetskraft på landsbygden. Vidare har den nuvarande krisen framförallt gjort sig kännbar inom industrien, vilken ju är koncentrerad till städerna. Då ett företag har måst permittera personal till följd av driftsinskränkning, är det i första hand de yngsta som få gå. Detta kommer också till synes i de levnadsbeskrivningar, som de anställningssökande fått skriva vid inträdesprövningen.

De i tabell 3 anförda siffrorna, som ange med vilka procenttal de olika tätorterna bidra till rekryteringen, äro givetvis att betrakta som medeltal för arméns samtliga förband, men varje enskilt förband avviker mer eller mindre från dessa siffror. Med andra ord: man kan iaktta större eller mindre regionala variationer med avseende på rekryteringen. P 2 (Skånska pansarregementet, Hälsingborg) exempelvis, rekryterades i föl endast till 30 % från rena landsbygden,

under det att de övriga 70 % kommo ifrån städer eller stadsliknande samhällen. I 19 (Norrbottens regemente, Boden) däremot rekryterades till inte mindre än 88 % från rena landsbygden.

Regionalt sett är det en stor skillnad på förbandens rekrytmaterial. Vissa, man skulle kunna kalla dem bygderegementen, få nästan samtliga sina volontärer från bygden eller trakterna runt garnisonsstaden, under det att andra rekrytera över hela landet. Exempel på den första typen utgöra I 11 (Kronobergs regemente, Växjö) med 76 % av sina volontärer från Kronobergs eller Blekinge län och A 3 (Wendes artilleriregemente, Kristianstad) med 55 % från Kristianstads län och 39 % från Malmöhus' län, alltså 94 % från Skåne. Exempel på motsatt typ utgör I 1 (Svea livgarde, Stockholm) som rekryterar praktiskt taget från hela landet: Stockholms stad och Stockholms län tillsammans bidra endast med 30 %, Skåne bidrar med ungefär lika mycket och Norrland med 22 %. Även A 6 (Smålands artilleriregemente, Jönköping) har hela landet som rekryteringsbas, om än inte så markant som I 1. Beträffande I 1 är det naturligtvis huvudstaden som lockar.

Villigheten att söka fast anställning sammanhänger givetvis med en mängd olika faktorer. Den allmännaste och kanske mest dominerande är *läget på arbetsmarknaden*. Följande siffror, hämtade från Utbildningskommissionens betänkande, belysa detta förhållande. Antalet sökande vid armén till hundra lediga beställningar voro åren 1935—40 följande. År 1935: 253, 1936: 240, 1937: 188, 1938: 178, 1939: 161 och 1940: 233. D. v. s. under åren 35—39, som kännetecknades av ständigt stigande konjunkturer, avtog rekryteringen högst avsevärt, under det att 1940, då krisen med därmed sammanhängande omställning på arbetsmarknaden börjat, visade en ur rekryteringssynpunkt stigande tendens. Rekryteringen har därefter stigit ytterligare. Förhållandena vid flygvapnet och marinen ha varit analoga. Vid flyget exempelvis sökte 1935 1,057 ynglingar till 100 lediga platser. 1939 var antalet 314 för att 1940 stiga till 570. Hela tiden har det varit så, att tillströmningen till specialtrupperna varit avsevärt större än till övriga trupper.

Den fråga som i första hand intresserar oss beträffande volontärklienteletets ursprung är: från vilka *sociala miljöer* kommer det? På den frågan kan man, utan att direkt stödja sig på annat än den intuitiva erfarenheten, allmänt svara att de förete den mest rikhaltiga provkarta både med avseende på familjens sociala ställning och den egna utbildningen. Det finns pojkar från socialt och ekonomiskt synnerligen uselt lottade förhållanden, pojkar från statarhem med ett dussin barn; arbetarpojkar med den fasta ambitionen att arbeta sig upp till en ställning i samhället via volontäranställning; pojkar från staden, temperamentmässigt mycket rörliga men med en ambition som kanske inte alltid fullt ligger i paritet med deras intellekt. Det finns tröga pojkar från landet, i karaktärshänseende trogna som guld, ingalunda skapta till fältherrar men som kunna göra en god insats på blygsamma poster. Det finns pojkar från överklasshem, veritabla sprakfåglar vilka misskött sig i skolan och som fäderna nu skickat till det militära så att det skall bli folk av dem. Även i skolutbild-

ningshänseende äro variationerna lika rika: alltifrån några ringar i gymnasiet till folkskolans B- eller C-former. Enbart detta sistnämnda faktum motiverar en differentiering i undervisningen, vilken är uppdelad på tvenne linjer.

Vill man skapa sig en bild av volontärernas sociala miljö går det inte att ta utgångspunkten i volontärernas egna yrken. Dels äro ett stort antal av dem fortfarande hemmasöner och dels stå de i yrkes-hänseende alldeles vid starten i livet. Någon differentiering med avseende på duglighet har ännu inte inträtt. Alla stå vid begynnelsen av klättringen uppåt. Typiskt för den ålderperiod det här är fråga om är det ständiga proberandet med olika yrken och verksamhetsgrenar, något som i viss mån sammanhänger med bristen på yrkesorientering, men också med ungdomsårens egenartade utvecklingsdynamik. Naturen liksom experimenterar med de olika utvecklingsmöjligheterna under brytningsåren. Utåt visar sig detta bl. a. i att den unge en tid kan vara lidelsefullt intresserad av en sak och helt gå upp i denna för att sedan plötsligt ge den på båten och vända sin håg mot något annat. Det är som nämnts under ynglingaåren som livsplanen utformas som ett resultat av ungdomspsykets trevande och proberande inställning till omvärlden. Många ta det ena springpojksjobbet efter det andra. Andra åter ta lärlingsanställning inom en viss bransch för att efter en tid finna sig inte passa där och söka sig något annat. En socialbestämning utifrån den anställningssökandes yrke är ej genomförbar. Alltså: vår första uppdelning av materialet i socialt avseende blir efter *faderns (el. moderns) yrke*. Denna uppdelning är gjord i nedanstående tabell (tab. 4).

Tabell 4.

Antal yrkesutövare	I %	Manl. yrkesfördeln. hela landet år 1936 i % ¹	Manl. yrkesfördeln. hela landet 1936 35—65 år i %
I. 298	31,2	36,2	33,6
II. 378	39,6	37,2	37,0
III. 167	17,5	18,4	17,3
IV. 102	10,7	8,2	6,3
V. 4	0,4	—	0,2
VI. 5	0,5	—	5,7
S:a 954			

¹ Grupperna V o. VI äro utproportionerade.

Yrkesgrupperna äro de inom statistiken vedertagna: I. Jordbruk med binäringar. II. Industri och hantverk. III. Handel och samfärd-sel. IV. Allmän förvaltningstjänst och fria yrken. V. Husligt arbete. VI. Övriga.

I stort sett, kan man säga, rekryteras volontärerna med hänsyn till faderns yrkesgrupp i samma relativa förhållande som för riket i dess helhet. Men det finnes dock vissa avvikelser. Att procenttalet för grupp I (jordbruk) är lägre än för hela riket och för grupperna II

(industri) och IV (fria yrken) högre beror på att landsbygden som tidigare nämnts är något underrepresenterad i materialet och omvänt städer och tätorter något överrepresenterade.

Inom varje yrkesgrupp ha vi försökt göra en *uppdelning i socialklasser*, vilket inte har varit så lätt och naturligtvis inte är fullt tillförlitligt, då vi i de flesta fall endast haft faderns yrkesbenämning att bygga på. Denna uppdelning är gjord i tre klasser sålunda, att till klass I räknats större företagare, högre funktionärer etc., till klass II ha vi huvudsakligen räknat mellanskiktet, exempelvis verk-mästare, förmän, poliser samt kvalificerade arbetare, medan klass III huvudsakligen utgöres av okvalificerade arbetare. Det visade sig då att från den rena överklassen endast 30 stycken sökt som volontärer, medan från klass II kommo 621 stycken och från klass III 303 stycken. Mest företrädd är klass II inom yrkeskategorin industri och hantverk.

Som en allmän slutsats med hänsyn till faderns sociala ställning inom yrket kan man säga, att den s. k. överklassen är starkt underrepresenterad, under det att arbetarklassen förefaller vara starkt överrepresenterad, allt i förhållandet till hela riket. Att så är förhållandet är inte ägnat att förvåna, då man betänker att de mera välsituerade äga möjligheter att ge sina barn en dyrbar utbildning, varför deras barn inte känna någon speciell håg att söka fast anställning för att få utbildning som kan vara av civilt värde. De ynglingar från välsituerade familjer som söka anställning komma därför att militärlivet i och för sig med idrott och friluftsliv utövar en viss dragningskraft på dem eller därför att de inte trivs inom skolans skrankor; de gå till det militära med föräldrarnas goda minne och hopp om att militärlivet måtte utgöra en god korrektionsanstalt.

Gå vi så till *volontärernas egna yrken* finna vi såsom framgår av tabell 5, att jordbrukargruppen är starkt underrepresenterad. Många utav de volontäransökande framhålla i sina levnadsbeskrivningar eller i det enskilda samtalet att de inte trivas med jordbruksarbetet; detta är enligt deras mening för hårt och ger ingen fritid. Man söker hellre arbete på annat håll, särskilt då inom industrien. Nu är emellertid bristen på arbetskraft till följd av invandringen till städerna så stark, att många lantbrukare inte låta sina hemmavarande söner söka arbete på annat håll.

Tabell 5.

Yrkesgrupp	Antal vol.	I %	Rel. förd. av manl. yrkesutövare 1936 15—26 år i %
I	296	29,9	44,1
II	364	36,8	35,3
III	235	23,8	14,6
IV	21	2,1	4,2
V	11	1,1	0,1
VI	62	6,3	1,7
S:a	989	100,0	100,0

Grupp II (industri- och hantverksklassen) är representerad i samma förhållande som i hela riket. Grupp III däremot (handel och samfärd-sel) är klart överrepresenterad i materialet. Detta beror i någon mån på att städer och övriga tätorter är något överrepresenterade i materialet, men detta utgör ingen förklaringsgrund till hela skillnaden. Det föreligger med andra ord en viss tendens. I fråga om orsakerna härtill återkommer jag i det följande.

Vi kunna inte lämna de volontäranställningssökandes yrkesförhållanden utan att söka bestämma dessa mera i detalj. I den levnadsbeskrivning som var och en i fjol fick skriva vid sin anställning ingick en s. k. marginalrubrik (som jämte andra var avsedd som hjälp för skribenterna), vilken lydde: *Framgång eller motgång i mitt arbete eller yrke*. Givetvis har en strävan att framställa sig i så god dager som möjligt — det hela var dock ett led i en inträdesprövning — gjort sitt till att göra tavlan vackrare än den annars skulle ha varit, men vi kunna ändock dra vissa slutsatser hur det har varit med pojkarnas yrkes- och arbetsförhållanden, innan de sökte fast anställning.

Rent allmänt sett ha 46 % angett att de bara haft framgång i sitt arbete eller yrke, att de aldrig haft någon motgång, att deras chefer varit nöjda med dem etc. 17 % ange att framgångar och motgångar ha växlat. Över 7 % ange att de haft enbart motgångar, 8 % att de haft mer eller mindre svåra motgångar men att dessa övervunnits, »det är inget att tala om nu» brukar det heta. 9 % ha haft tre eller flera anställningar, vilket ju är ganska kraftigt, om man betänker, att det är fråga om pojkar som genomsnittligt är c:a 19 år gamla.

Närmare specificerade äro 182 motgångar och 204 framgångar, alltså nästan lika mycket av vardera slaget, vilket ju är förvånande, då det om det ungdomliga psyket gäller, som fransmännen uttrycka det, att »les années dissipent les amertumes», att åren ta bort bitterheterna. Förhållandet utgör ett indicium på att anpassningen inom yrkeslivet inte alltid varit den bästa.

Bland *framgångarna* intar själva den allmänna trivseln med arbetet det främsta rummet med 25 %. Därefter följer befordran och avancemang med 16 % och goda läro- och utbildningsmöjligheter i branschen med 13 %. Vi se alltså, att framtidsmöjligheterna i yrket och utsikterna att få en ordentlig utbildning inta främsta rummet med 29 %. Denna siffra stiger till 35 %, om man därtill lägger de 6,5 %, som ange det som en framgång då de fått börja utföra självständigt, kvalificerat och ansvarsfullt arbete. En viktig grupp framgångar (14 %) utgör också det beröm man fått av arbetsgivaren, om denne eller arbetsledaren varit belåten med vederbörande, om han fått bra betyg etc. 9,3 % anger goda arbetsledare som en framgång och 4,4 % goda arbetskamrater. Det är påfallande att endast 9 % framhäver betalningen som framgång i arbetet, vilket ytterligare understryker att arbetets karaktär av utbildningsanstalt och framtidsjobb oftast är utslagsgivande för dess värde i denna ålder.

Bland *motgångarna* inta permittering, arbetsinskränkning, arbetslöshet, minskade möjligheter i yrket genom krisen etc. det främsta rum-

met med 26 %. I andra rummet följer bristande utbildnings- eller avancemangsutsikter med 22 %. Vantrivsel i arbetet, bristande intresse för detsamma etc. uppgår till 20 %. Svårt och motigt i början av arbetet men sedan bättre ange 10 %. 6 % av pojkarna understryka att de rakt inte trivdes med inomhusarbete. 5 % tyckte att arbetet var för tungt och lika många att det var för dåligt betalt, ytterligare en fingervisning om att det i denna ålder inte är betalningen som spelar den största rollen vid bedömningen av arbetet utan dess värde för framtida livsställning. Slutligen ha 4,4 % angett, att dåliga arbetsgivare eller arbetsledare varit deras största crux.

Svaret på frågan: *Hur kom det sig, att Ni tog upp det yrke Ni hittills har hållit på med?* äger också ett visst intresse för belysning av volontärernas yrkesförhållanden. 17 % angåvo här att de så att säga »ärvt» faderns yrke, jordbrukarsonen har börjat hemma på gården, snickarsonen har börjat i faderns verkstad etc. I 6,5 % av fallen ha föräldrarna uppmanat vederbörande att ta upp det yrke han hade. I sammanlagt nära en fjärdedel av fallen kan man anse att föräldrarnas inflytande uttryckligen gjort sig gällande. 12 % framhålla att man tog upp yrket av speciellt intresse för detsamma och 4 % att man ville arbeta sig fram, få en plats med goda utbildningsmöjligheter etc.

Som bekant är ungdomens yrkesval ofta synnerligen slumpbetonat, det kan vara ett tillfälligt erbjudande, arbetsförmedlingen har händelsevis ett jobb ledigt, man råkar få syn på en annons som man svarar på etc. På orten, där man bor, kan det ligga ett större företag som ständigt tar in nytt folk och det faller sig naturligt för ortens ungdom att söka sig dit, det kan vara referenser från bekanta, släktingar, lärare etc. Det kan vara så att inget annat arbete yppar sig, i varje fall inget arbete inom den bransch man tänkt sig, och då blir man tvungen att ta första bästa jobb. Denna grupp bland pojkarna är som man kan vänta sig ganska stor, den uppgår till inte mindre än 41,5 %, varav 10 % har haft svårt att få annat arbete och tagit första bästa, 11,5 % genom referenser och hjälp från bekanta och släktingar och lärare, 5 % direkta slumpen, 4,5 % genom arbetsförmedlingen och 4,5 % genom att arbetsplatsen låg i närheten. Endast 6 % har angett att de tagit upp arbetet eller yrket i fråga av rent ekonomiska motiv.

Som framgått av den här givna, ganska summariska redogörelsen kastas pojkarna i denna ålder som flarn hit och dit alltefter vindförhållandena och strömningarna på arbetsmarknaden. Då de slutat skolan i 13—14-årsåldern, ta de ofta vilken sysselsättning som helst, ofta är det fråga om ett springpojksjobb som för tillfället ger någorlunda betalning utan att ge någon utbildning. Andra bli telegrambud, smörgåsnissar eller få andra liknande platser, som icke alltid leda till fortsatt anställning, när de blivit vuxna. Inte så sällan förekommer det att pojkar från fattig miljö inte ha råd att ta någon lärlingsanställning med den dåliga betalning som därvid oftast ges. När de uppnått 18 års ålder, och avtalsenligt skola ha större betalning, bli de inte så sällan permitterade eller direkt avskedade, eftersom det ur arbetsgivarens synpunkt är förmånligare att anställa en yngre pojke

som mycket väl kan utföra samma arbete, men som han inte behöver ge samma betalning. Den avskedade står då där, kommen till ganska framskriden ålder, utan egentlig yrkesutbildning. Ibland utgör då volontäranställningen ett tacksamt alternativ till diverse- eller grovarbetarens lott. Detta torde vara en förklaring till att — som ovan i anslutning till tabell 5 framhållits — gruppen handel och samfärdsl är överrepresenterad i volontärmaterialet. En 17-årig diversearbetare skriver:

»Någon framgång kan man inte säga det har varit i arbete, när man har ett sådant arbete som Diverse jobb, i ett sådant arbete blir det ingenting som varar något länge så att man får lära sig något arbete för framtiden.»

Volontärernas framtida yrkesaspirationer framgå bl. a. av frågan: *Tala om vad Ni skulle vilja bli om Ni finge välja alldeles fritt?* Frågans formulering inbjuder visserligen till en viss fantasiflykt men på det hela taget har man i förvånansvärt hög grad hållit sig på marken.

Vid undersökningar som gjorts utomlands har man funnit, att traditionsbundenheten med avseende på yrkesvalet var störst inom de lägsta och högsta samhällsskikten. De som söka fast anställning utgöra socialpsykologiskt sett inget representativt material härutinnan, eftersom en mycket stor procent vill ta anställning för att »skapa sig en framtid» eller »komma någonstans här i livet». Påfallande är sålunda i hur hög grad volontärernas ambitioner ligga ovanför den egna klassen eller egna sociala ställningen. Särskilt eftersträvade äro de statliga eller kommunala befattningarna just av mellangraderna vid post, tull, järnväg, telegraf, polis, den sortens tjänstemän som på tyska betecknas som »Mittlere Beamten».

I tabell 6 belyses yrkesaspirationerna statistiskt. Indelningen av materialet är så gjord, att grupp I utgöres av socialt högre stående yrken, sådana som direktör, präst, officer, disponent, läkare, större företagschef etc. I grupp II ha vi polis, militärt underbefäl eller underofficer, kriminalkonstapel, tulltjänstemän, utlärd hantverkare, förman, föreståndare, verkmästare etc. Grupp III, från vilken en stor del av volontärerna stamma, utgöres av lantarbetare, handelsbiträde, grovarbetare etc.

I tabell 6 har vidare under grupp IV medtagits mera fantasibetonade och pubertetsmässiga yrkesönskningar, sådana som upptäcktsresande, detektiv, general, reseskildrare, krigsreporter etc. Under rubriken »Övrigt» komma dessutom grupperna »vet inte» och »inget svar». Att den sistnämnda gruppen blivit så stor beror delvis på att denna stod sist i frågeschemat och att därigenom åtskilliga inte hunnit med att besvara frågan på den utsatta tiden. Socialgrupp II har indelats i a) någon art av statlig eller kommunal tjänst (vid post, järnväg, telegraf, tull, polis etc.), b) någon lägre befattning inom det militära (underbefäl, underofficer), c) någon sysselsättning inom motorbranschen (mekaniker, bilförare etc.) samt d) övrigt (här ha vi kvalificerade yrken inom lantbruket, såsom rättare, arrendator eller ägare av egen gård, vidare befattningar inom kontorsbranschen, så-

som kontorist, lagerbokhållare etc., kvalificerade yrken inom hantverket etc.). Siffrorna utan parentes äro absoluta tal under det att siffrorna inom parentes ange procenttal i förhållande till antalet yrkesönskningar inom den åldersgrupp det är fråga om.

Tabell 6.

Ålder	Socialgrupp					Övrigt			S:a	
	I	II				III	IV	Vet inte		Inget svar
		a	b	c	övriga					
16	3 (12,5)	5 (20,5)	2 (8,3)	2 (8,3)	1 (4,2)	—	3 (12,5)	3 (12,5)	5 (20,5)	24
17	83 (22)	60 (16)	56 (15)	41 (11)	11 (2,9)	2	25 (6,6)	15 (3,9)	84 (22)	377
18	52 (20)	53 (20)	36 (14)	25 (9,5)	14 (5,2)	1	16 (6,2)	12 (4,6)	51 (19,5)	260
19	35 (19)	29 (16)	28 (16)	20 (11)	14 (7,7)	—	9 (5)	3 (1,7)	42 (23)	180
20	24 (16)	21 (14)	13 (8,8)	15 (10)	16 (11)	1	8 (5)	7 (5)	43 (29)	147
21	9 (24)	10 (26)	1 (3)	3 (8)	1 (3)	1	3 (8)	—	10 (26)	38
Äldre	4 (23)	3 (18)	—	5 (29)	—	—	1 (6)	—	3 (18)	17
S:a	210 (20)	181 (17)	136 (13)	111 (11)	57 (5,5)	5 (0,5)	65 (6,2)	40 (3,8)	238 (23)	1,043

Om vi närmare betrakta tabellen, finna vi följande. 20 % av yrkesönskningarna (bortser man från den grupp som inte svarat blir siffran 26 %) syfta till den högsta socialklassen. C:a 47 % syfta till mellanklassen med 17 % till statlig eller kommunal tjänst, 13 % till någon lägre befattning inom det militära och 11 % till någon sysselsättning inom motorbranschen. Helt naturligt är att praktiskt taget inga vilja stanna kvar på det plan de befinna sig vid inträdet på den militära banan (endast 1/2 %). Påfallande är att önskningarna i huvudsak hålla sig på marken. Endast 6,2 % äro av typen »upptäcktsresande» eller »en ny Gunder Hägg», d. v. s. präglade av pojknarnas dagdrömmier. Man skulle kunna vänta sig, att detta slags aspirationer skulle avta med stigande ålder och mognad, vilket också — om än svagt — framgår av tabellen. Samma sak gäller beträffande aspirationerna att nå upp till det högsta skiktet. Med stigande ålder och mognad avtar procenttalet, från 22 för 17-årsgruppen till 16 i 20-årsgruppen (siffrorna för övriga åldersgrupper äro osäkra till följd av det låga antalet).

Synnerligen viktiga i detta sammanhang äro familjeförhållandena. Vid de antagningsprövningar och undersökningar av volontärer jag varit med om hade jag ett intuitivt intryck av att en påfallande stor grupp av dessa kommo från familjer som skilde sig från genomsnittet.

Det som först faller i ögonen är *barnrikedomen* i de familjer från vilka volontärerna komma.

De familjer från vilka volontärerna stamma uppvisa en förskjutning uppåt mot barnrikare kullar. Medelantalet barn per volontärfamilj är 4,29, under det att medelantalet för samtliga äktenskap med barn i riket vilka varat 10—15 år vid årsskiftet 1930—31 var 3,21. Man tar säkerligen inte fel om man tillskriver barnrikedomen en viss roll,

när det gäller att motivera en ansökan om fast anställning. Barnantalet har utgjort en stark press på familjens ekonomiska standard; möjligheterna att på annat sätt skola barnen ha varit mindre.

Denna förmodan bekräftas, om man undersöker vilket ordningsnummer inom syskonkretsen som de anställningssökande inta. Det visar sig nämligen då, att det föreligger en tydlig tendens att låta de yngre i syskonskaran ta fast anställning. Sålunda är det genomsnittliga ordningsnumret för de volontärsökande som tillhöra 8-barnsfamiljer 6,5 mot det ideala genomsnittsvärdet 4,5 och för 7-barnsfamiljer 5,6 mot genomsnittsvärdet 4. Tendensen minskar ju lägre barnkullar man tar. Sålunda är genomsnittet i ordningsnumret för 4-barnsfamiljer 2,51 mot 2,5 idealt, för 3-barnsfamiljer exakt 2, vilket ju är det ideala värdet. För 2-barnsfamiljer ligger genomsnittet t. o. m. något under 1,5. Förklaringen till detta kan inte vara annat än den, att ju fler barn som födas desto svårare blir det att ge dem behövlig utbildning.

*

Om man mera i detalj undersöker familjeförhållandena, finner man, att c:a 25 % av volontärerna, alltså var fjärde, har det trassligt i ett eller annat avseende. De uppgifter jag här anför bygga på dels den punkt i levnadsbeskrivningen som heter: *Något om mina föräldrar och den uppfostran de givit mig* och dels på de uppgifter om sina familjeförhållanden som volontären lämnat i det enskilda samtalet. Man kan utan vidare förutsätta, att förhållandena inte varit sämre än som framkommit vid inträdesansökan, därför att pojkarna helt naturligt sträva efter att framställa sig i så god dager som möjligt. Om vi till första gruppen familjesvårigheter räknar faderns eller moderns eller bäggederas död, vidare skilsmässa, vistelse i fosterhem eller på barnhem, finna vi, att detta förekommer i 65 % eller nära $\frac{2}{3}$ av fallen med familjesvårigheter. Fadern har dött i 35 % av dessa fall och modern i 23 %. Tyvärr är det svårt att ur tillgängligt statistiskt material få fram en jämförelse för riket i dess helhet, men det förefaller som om procenttalet för volontärfamiljerna låge kraftigt över riket i dess helhet. Givetvis har även detta varit en bidragande orsak till att man sökt fast anställning. Genom någon av föräldrarnas fränfalle, särskilt då faderns, har möjligheterna för sonen att få utbildning i skola eller som lärling blivit avsevärt mindre: han har blivit tvungen att i första hand tänka på brödfödan. En stor grupp inträdessökande ange, att de uppfostrats på barnhem eller i fosterhem, och nästan lika stor är den grupp som uppfostrats av mor- eller farföräldrar. I åtskilliga fall har skilsmässa tilltrasslat tillvaron för den anställningssökande. Det är naturligtvis svårt att uppskatta i hur hög grad själva vantrivseln i en onormal hemmiljö drivit dem bort, men att den spelat en viss roll är säkert.

En ganska stor grupp pojkar ange i sina levnadsbeskrivningar, att de fått börja arbeta mycket tidigt. Åtskilliga berätta, att det varit knalt med brödfödan därhemma.

De volontäranställningssökandes skolutbildning framgår av följande tabell:

Tabell 7.

Skolans art	Antal	%
Folkskola	718	71,5
Högre folkskola	25	2,5
Folkhögskola	11	1,0
Dessutom korr.-kurs.	37	3,7
Aftonsk., handelssk., yrkessk., tekn. skola	72	7,2
Vissa klasser i realsk. utan ex. .	89	8,9
Realexamen	52	5,2
S:a	1,004	100,0

För att ge relief åt dessa siffror göra vi en jämförelse med riket i dess helhet (tab. 8).

Tabell 8.

	Småsk., folksk., forts.-sk. %	Folksk., påbygg. o. lägre elementarutb. %	Högre elementarutb. (realex.) %	Stud.-ex. %	Totalt %
Skolutb. samtl. män i åldern 15—19 år i hela riket 1935/1936	86,8	7,1	5,7	0,4	100,0
Volontärmaterialet	74,0	20,8	5,2	—	100,0

Som framgår av tabellen ha de volontäranställningssökande en något högre skolutbildning än hela rikets manliga ungdom år 1935/36. Sålunda besitta volontärerna i större utsträckning »lägre elementarutbildning» än genomsnittligt. Med andra ord: volontärerna utgöra i bildningshänseende ett visst urval.

Påfallande är att så pass många anställningssökande haft en eller flera realskoleklasser utan att ha någon slutexamen. Avgångsprocenten i våra realskolor genom kuggning eller andra orsaker håller sig enligt lektor Wigforss, som ägnat dessa ting en utredning, vid c:a 40 %. Den förmodan ligger nära till hands, att många som gått en eller flera klasser i realskola eller kommunal mellanskola och så av en eller annan orsak slutat stått där så att säga efter halvkväden visa. De ha ofta inte ansetts kompetenta nog att sättas på någon kontorsplats och inte heller ha de fått någon grundläggande yrkesutbildning som åtskilliga av deras jämnåriga kamrater fått. Och vidare ha väl i åtskilliga fall föräldrarnas sociala ambitioner lagt hinder i vägen för att de tagit något kroppsarbete.

I intelligensavseende utgör det fast anställda manskapet ett gott urval. Redan genomsnittet av de anställningssökande ligger en bit över genomsnittet för samtliga ynglingar i denna ålder. Genom in-

trädesprövningarna fränsållas de sämsta, och om genomsnittet för hela befolkningen betecknas med koefficienten 100 så komma de anställda upp till koefficienten 117. Enbart detta motiverar beteckningen *en elitgrupp*.

*

Slutligen ha vi då de motiv som ynglingarna själva uppgivit till att de sökt fast anställning. Det jag här bygger på är dels den rubriken i levnadsbeskrivningen: *Varför jag har sökt som volontär* och dels en fråga i det enskilda samtalet: *Varför har Ni sökt som volontär?*

Det är naturligtvis vanskligt att bygga på de uppgifter som volontärerna själva lämna angående motiven till sin ansökan. Men det har ändå sitt intresse att se vilka motiv de ställa i förgrunden. Det är ju långt ifrån säkert att dessa ytmotiv eller fenomotiv, som man kallar det på psykologiskt språk, äro identiska med de drivande, underliggande motiven, genomotiven.

Av de sökande ha c:a 880 besvarat nämnda frågor och angett sammanlagt 1,400 motiveringar, d. v. s. inte fullt två motiv per man. Inte mindre än 533, eller 60,6 %, ha angett, att de vilja ha en god utbildning, en tryggad framtid, att de vilja komma framåt etc. Särskilt markant är »klättringssynpunkten»: man vill skapa sig en god position i livet. Många understryka att hemförhållandena varit sådana att de inte haft råd att skaffa sig någon utbildning inom det civila skolväsendet.

Några citat belysande dessa förhållanden må anföras.

En byggnadssnickare skriver:

»Nu får dom fina skolor vid de militära förbanden så tänkte jag söka in som volontär för att få dessa skolor som jag inte kunnat få i det civila på grund av mina föräldrars ekonomi.»

En 18-årig lantbrukselev skriver:

»Jag vill ha en framtidsplats som jag kan bygga på. Jag vill det skall bli mit uppehälle för framtiden kanske fleras. — Orsaken till att jag vill bli volontär är därför att jag tycks inte komma längre vid Lantbruket än vad jag är.»

En 17-årig trädgårdselev skriver:

»Nu började jag också att tänka på min framtid o vad jag skulle bli för något. Det var så mycket man ville bli så man kunde inte bestämma sig. Jag är mycket intresserad av att läsa. Därför så funderade jag på att ta en korrespondenskurs. Jag satte snart denna tanke i verket och beslöt mig för att bli ingenjör. Många av mina kamrater skrattade åt mig och sade att jag var fånig. Det var då som jag kom på tanken att bli volontär. Mina intressen ha varit mycket stora för allt vad militär heter. Jag är själv med i Hemvärnet som ju också är en försvarsgren. Det är heller inte många övningsdagar jag har försummat. Nu har min önskan kommit.»

En 17-årig lantarbetare, mycket intelligent och ambitiös, som sedermera var en av de bästa på sin skola, skriver:

»Min mor dog tidigt så något egentligt minne av henne har jag inte. Min far söp och var sällan hemma så av honom fick vi fyra barn aldrig någon uppfostran. Men vid 6 års ålder kom jag till min morfar i R. Han var den bästa man jag någonsin kunnat få att fostra upp mig, sträng då det krävdes, annars mild. Men då jag fyllt 13 år dog mormor och så blev det omöjligt att stanna där. Jag kom till ett fosterhem i S. i Skåne. Något annat än arbete fick jag aldrig känna på... Redan tidigt väcktes mitt intresse för krigsmakten. Jag har aldrig haft tillfälle att läsa vidare på grund av brist på pengar, och enär jag vet att jag som volontär får fin utbildning beslöt jag försöka komma in vid armén... Har prövat på både framgång och motgång i mitt liv och vet också att krigarlivet inte alltid är någon dans på rosor, men vill ändå gärna komma in där ty man får något att tänka på. Tänka på framtiden.»

En så stor grupp som 441 eller 50 % ha angett intresset för det militära. Men det sättes oftast i andra hand efter utbildningsmotivet och spelar med all säkerhet inte den roll som man av siffrorna att döma skulle kunna tro, även om krigarlivet givetvis har sin stora dragningskraft på ungdomspsyket. Ofta tilltalas hågen för äventyr och stordåd. Så exempelvis hos denne 18-årige lantarbetare, som dock ganska snart skildes från utbildningen på grund av uruselt uppförande och fullständig brist på flit:

»Jag vill bli volontär därför att jag har stort intresse för det militära. Ända sedan man var liten. Och lekte med stakar som gevär. Och ålade i diken och buskar. När man följde militären miltals på deras övningar. Ja det var min önskedröm att en gång få bli soldat. Nu tänker jag att drömmen skall gå i uppfyllelse.»

I det här fallet tycks önskedrömmen ohjälpligt ha dödats av soldatlivets hårda realiteter.

Icke mindre än 135 eller 15,3 % ange att någon av de frivilliga försvarsrörelserna, hemvärdet, landstormen eller i vissa fall luftbevakning gjort dem militärt intresserade. Särskilt hemvärdet har betytt mycket i detta sammanhang. En 20-årig svetsare skriver:

»Jag vill ha grundligare utbildning än den jag skulle fått under min värnplikt. Volontärer jag talat med, säger att kamratandan och sammanlevnaden är mycket god. Gott kamratskap sätter jag mycket högt, och den militära utbildningen har jag fått smaka på inom Hemvärdet, som jag trivs mycket väl med. Vi är ju visserligen inte tillsammans så länge varje övning, men man önskar att varje övning kunde bli litet längre.»

I 91 fall anges, att fadern eller någon annan släkting varit värvad och givit vissa impulser. I 39 fall anges arbetslöshet eller vantrivsel med det civila arbetet. 15 stycken ange, att de tagit fast anställning som alternativ till den långa värnplikten, 11 stycken att deras ordinarie värnpliktstjänstgöring gjort dem militärt intresserade. 22 stycken ange sitt idrotts- och friluftsintrasse som motiv och 13 stycken peka på den karaktärsdanande betydelse som volontärutbildningen kan komma att få. Man får inte bortse ifrån att ungdomens sinne för det idealistiskt-heroiska i åtskilliga fall också spelar en viss roll. Sålunda ange 29 ynglingar värdet av att tjäna och försvara fosterlandet. Ett exempel härpå är denne 19-årige lantarbetare:

»Jag vill bli volontär för att jag har lust för det militära också för att jag skall kunna arbeta mig fram här i livet vilket varit min största önskan sedan jag var liten. Och så vill jag käna kung och vårt vackra fosterland vilket man håller så kärt nu helst i dessa krigstider när man tänker på hur många andra fått gott ifrån både hus och hem och deras fana kanske aldrig komer att vaja mer för vinden vilket är det snyggaste man kan se.»

Det kan ha sitt intresse att jämföra de motiv som stads- respektive landsbygdspojkar ha angivit. Det framgår då exempelvis, att dubbelt så många pojkar från landet angivit stark studielängtan som motiv; allra minst är detta procenttal för pojkarna från storstäderna. I det senare fallet dominerar inte så sällan en strävan att skaffa sig teknisk specialutbildning. Det är därför som stadspojkar i större utsträckning än landsbygdspojkar söka sig till pansarvapnet och flyget.

*

Krigsmakten har länge fyllt och fyller fortfarande en mycket viktig funktion i den sociala och regionala cirkulationsprocessen i vårt land. Både när ståndscirkulationens historia en gång skall skrivas och när problemet landsbygdens avfolkning ånyo tas upp till behandling kommer volontärinstitutionens betydelse säkert att framhävas. Man kommer då, om man forskar närmare i akterna, att stöta på den fattige torparpojken, som före sekelskiftet sökte anställning vid Svea livgarde och så småningom blev distinktionskorpral och underofficer och vars söner nu inneha höga statliga befattningar, eller stöta på de studiebegåvade pojkar från landsbygden, som via krigsmakten kommit i tjänst och i olika tjänstegrader inom polisväsende, post, tull och telegraf fullgjort en betydelsefull uppgift till samhällets fromma.